

НОВАТОРСТВО ОЛЕКСАНДРА ПУШКІНА В РОМАНІ

“ЄВГЕНІЙ ОНЄГІН”

О. С. Пушкін — не тільки оповідач, автор роману «Євгеній Онегін», а й один із героїв цього твору, що надає описуваним подіям достовірності, примушуючи читача повірити в реальність персонажів. Як персонаж автор сповнює роман надзвичайним ліризмом: він незримо присутній на сторінках роману під час усієї розповіді, періодично постає як учасник подій, що відбуваються. Автор — живий, повнокровний герой зі своїм характером, світовідчуттям, ідеалами. Несподіване вторгнення автора в події роману органічне, творчо виправдане: не порушуючи перебігу сюжету, суб'єктивний погляд поета дозволяє глибше осмислити зміст подій, висловити оцінку значущих для Пушкіна історичних фактів, явищ дійсності.

Роман "Євгеній Онегін" займає центральне місце в творчості Пушкіна. Це його найбільший художній твір, найбагатший за змістом, найпопулярніший твір який мав найбільш сильний вплив, на долю всієї російської літератури. Пушкін працював над своїм романом більше восьми років - з весни 1823 до осені 1831 року. На самому початку своєї роботи над "Євгенієм Онегіним" Пушкін писав поетові П.А. В'яземському: "Я пишу тепер не роман, а роман в стихах - дьявольская разница!"

Насправді, віршована форма додає "Євгенію Онегину" риси, що різко відрізняють його від звичайного прозаїчного роману. У віршах поет не просто розповідає або описує - він при цьому якось особливо хвилює нас самою формою своєї мови: ритмом, звуками. Віршована форма набагато сильніша, ніж прозаїчна, передає відчуття поета, його хвилювання.

Кожен поетичний зворот, кожна метафора набуває у віршах особливої яскравості, переконливості.

Вся дія роману, всі описи, всі мови, дійових осіб, не дивлячись на їх простоту, повну відсутність нарочитих ефектів, все ж завдяки віршованій формі овіяні особливою поетичністю, музичністю.

Своєрідного характеру додає "Євгенію Онегін" і постійна участь в романі самого поета. Онегін зустрічається з Пушкіним в Петербурзі і Одесі, лист Тетяни зберігається в Пушкіна ("його я свято бережу"), він розповідає нам, перериваючи хід подій роману, про епізоди своєї біографії.

У формі "ліричних відступів" Пушкін включив в свій роман безліч прекрасних ліричних віршів, поетичне вираження душі –

Ума холодных наблюдений

И сердца горестных замет.

Пушкін створив особливу форму для свого ліричного роману. Вірші "Євгенія Онегіна" не линуть безперервним потоком, як майже у всіх пушкінських поемах, а розбиті на невеликі групи рядків - строфи.

Лірико-епічний жанр твору передбачає переплетення двох сюжетів – епічного, головні герої якого Онегін і Тетяна, і ліричного, де головний герой – персонаж, названий Автором, тобто ліричний герой роману.

«Євгеній Онегін» – реалістичний роман. Метод реалізму передбачає відсутність заданості, початкового чіткого плану розвитку дії: образи героїв розвиваються не просто поволі автора, розвиток зумовлений тими психологічними і історичними рамками, які закладені в образах. Завершуючи VIII главу, автор сам підкреслює цю особливість роману:

И даль свободного романа

Я сквозь магический кристалл

Еще неясно различал.

Визначивши роман як «зібрання строкатих розділів», Пушкін підкреслює ще одну сутнісну рису реалістичного твору: роман якби «розчиняється» в часі, кожен розділ міг стати останнім, але може мати і продовження. Тим самим акцентується увага читача на самостійній цінності кожного розділу.

Унікальним цей роман робить і те, що ширина обхвату дійсності, багатосюжетність, опис характерних особливостей епохи, її колориту набули таку значущість і

достовірність, що роман став енциклопедією російського життя 20-х років минулого століття.

Впродовж дії роману і в ліричних відступах поетом показані всі шари російського суспільства того часу: вищий світ Петербургу, дворянська Москва, маєткове дворянство, селянство. Це нам дає можливість говорити про «Євгенія Онегіна» як про істинно народний твір. Петербург того часу збирав в собі кращі розуми Росії. Там «блищав Фонвізін», люди мистецтва – Княжнін, Істоміна.

Автор добре знав і любив Петербург, він точний в описах, не забуваючи ні про «сільськосвітської злості», «ні про необхідні нахаби». Очима столичного жителя показана нам і Москва – «ярмарок наречених». Описуючи московське дворянство, Пушкін часто дуже саркастичний: у вітальнях він помічає «не зв'язну, вульгарну дурницю». Але в той же час поет любить Москву, серце Росії: «Москва, як багато в цьому звуці для серця російського злилося».

Сучасна поетові Росія – сільська. Ймовірно, тому в романі найбільш показна, галерея персонажів маєткового дворянства. Поглянемо на персонажів, представлених нам Пушкіним.

Красень Ленський, «з душею прямо геттінгенською», - романтик німецького складу, «залицяльник Канта». Але вірші Ленського наскрізь пародійні, але в них пародіюються не окремі автори, а самі штампи романтизму. Історія матері Тетяни досить трагічна: «Не запитавши нащо, дівицю повезли до вінця». Вона «рвалася і плакала спочатку», але замінила щастя звичкою: «Солила на зиму гриби, вела витрати, стригла». Відставному радникові Флянову поет дає барвисту характеристику: «Важкий пліткар, старий блазень, ненажера, хабарник і шахрай».

Романа Пушкіна «Євгеній Онегін» зробив величезний вплив на подальший розвиток російської літератури. Важливо і те, що головний герой роману якби відкриває цілу галерею «зайвих людей» в російській літературі.

Присутність образу автора ми помічаємо від початку роману. Наприклад, поет підкреслює типовість здобутої Онегіним освіти, більше того, зараховує і себе до цього соціального середовища:

Ми всі навчались небагато,

Абияк і абичого.

Автор усіляко обстоює свою, незалежну від головного героя оцінку подій, життєвих цінностей, протиставляючи перенасиченню Онегіна театром свою любов до нього, називаючи театр «чарівним краєм», холодному ставленню Онегіна до балів — своє захоплення ними. Настрій поета на початку роману грайливий, легковажний, мінливий. Він уклоняється жіночим ніжкам, уподібнюючись Онегіну та всьому порожньому аристократичному суспільству, вивчив «науку пристрасті ніжної». Автор тут виявляє себе легковажним, типовим завсідником столичних балів. Адже він не ідеальний; виховання, середовище, спосіб життя петербурзької аристократії й на нього наклали відбиток. І все ж образ автора досить складний, неоднозначний, він уміщує в собі поряд зі світською безцеремонністю і глибину та витонченість почуттів.

Поет набагато вищий за слабкості, поверхові захоплення, внутрішній світ його багатий, різноманітний. Подолавши захоплення аристократичним світом, автор піднявся над ним, і на цьому ґрунті зійшовся з Онегіним.

Однак Пушкін неодноразово підкреслює, що ототожнювати його з Онегіним недоречно: щоправда, критичне сприйняття дійсності, протест проти вульгарності, бездуховності, пошук суспільних ідеалів, прагнення реалізувати себе, щоб не «дивитися на життя, як на обряд», дуже зближують автора з Онегіним.

Автор чутливіший за Онегіна, він знаходить джерело радості в тому, що його іронічний Євгеній може навіть не помітити. Відчуття таїнства природи, її гармонії та краси, усвідомлення її благотворного впливу також різнить автора й Онегіна.

Автор дуже любить Тетяну, її мрійливість, глибину і сталість почуттів, напруженість духовного життя, тому що це його, змужнілого духовно, ідеал жінки. Він навіть ототожнює її зі своєю музою.

Дуже доброзичливо ставиться автор до романтичного Ленського, волелюбні настрої якого й віра у святість і всепереможну силу справжньої дружби здаються копією юнацького портрета самого Пушкіна. Але автор давно пережив період захоплення романтизмом і тепер іронічно підкреслює пишномовність модної літературної течії, її відірваність від дійсності.

Образ автора, що постає зі сторінок роману (живий, щирий, мрійливий та іронічний),— своєрідна особистість, з оригінальними поглядами, доброзичливим ставленням до героїв. Ми стежимо за його долею з не меншим інтересом, ніж за долями головних героїв твору.

Автор виступає як свідок і учасник подій: він зберігає лист Тетяни та вірші Ленського, які водночас були доказом реального існування героїв. Однак поет у цьому непослідовний: то зображує героя як реальну особу, то як витвір своєї фантазії.

Упродовж усього роману автор перемовляється зі своїм читачем, апелює до його думок, ділиться своїми сумнівами. «Вже думав я про форму плану і як героя назову...» — таким чином Пушкін створює атмосферу невимушеної розмови, дружньої довіри, співпраці автора з читачем, ніби з довгих бесід сам на сам народжуються рядки геніального роману.

Безумовно новаторською була й онегінська строфа, вдало винайдена поетом.

Отже, новаторським підходом позначено жанр — роман у віршах, дзеркальну композицію, авторську позицію (розуміння поетом свого героя, відзначення своєї з ним схожості за багатьма позиціями й опозиція щодо нього, іронія та навіть деякий осуд). Мова твору — жива, проста, легка, близька до розмовної; новою є й система віршування, спеціальна організація образної системи; сучасну авторові дійсність зображено реалістично, з великою часткою іронії. У незавершеній і спаленій 10-й главі роману, за свідченням літературознавців, Пушкін дуже гостро порушував політичні проблеми, зокрема писав про декабристів, що взагалі тоді вважалося крамолою. Усе згадане дозволяє вважати роман О. С. Пушкіна «Євгеній Онегін» новим словом не лише в російській, а й у зарубіжній літературі.